

מבט על פרשות השבוע ועל מועדי ישראל
מבעד לתיבות ולאותיות של לשון הקודש

חנן חסן

חג הפסח

צִדְקַת תְּעֵשֶׂה לַתּוֹבָה – חַג הַפֶּסַח

וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חֻמֵץ ... – מה כל כך נורא בלראות חֻמֵץ?

בשבוע הקרוב נשב בע"ה ליד שולחנות ערוכים, נקרא את ההגדה ונעשה את הסדר כהלכתו. אכילת מצה בליל הסדר היא מצוות עשה מדאורייתא ואף תיקנו בעבורה ברכה מיוחדת. מכיוון שבשבוע הקרוב נהיה טרודים בביעור החמץ ובהכנות לחג, ובליל הסדר לא יהיה לנו עודף פנאי, נקדים ונעסוק במושגים המשמעותיים במיוחד בחג הפסח: "חֻמֵץ" ו"מִצָּה". נתמקד במהותה של המצה ובהבדל המהותי שבינה ובין החֻמֵץ, שהתורה אוסרת אותו עלינו בכל החג.

התורה מנמקת בעבורנו מדוע עלינו לאכול מצות בפסח (ביום הראשון לפחות), "שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עִלְיוֹ מִצּוֹת לֶחֶם עֲנִי כִּי בְחִפְזוֹן יָצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", אך כאשר לחֻמֵץ, מצויה בתורה רק אזהרה חמורה, ועונש חמור בצידה, "כִּי כָל אֹכֵל חֻמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַחַיָּה מִיִּשְׂרָאֵל". ובעצם, האיסור אינו מתייחס רק לאכילת החמץ, אלא התורה מוסיפה עליו שני איסורים נוספים: הראשון – "וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חֻמֵץ... בְּכָל גְּבֻלְךָ", והשני – האיסור להחזיק ברשותנו חמץ, אף אם הוא טמון ומוסתר, "שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם". ציוויים אלה מעוררים אצלנו אסוציאציה של "כדאי לתפוס מרחק" ממשוה מסוכן, כאילו מדובר בחומר בעל קרינה העלולה לגרום לעיוורון (ולא יֵרָאֶה), ואולי מדובר בחומר "רדיואקטיבי", שגם הסתרתו בכספת, אין בה כדי להועיל (לא יִמָּצֵא). ואם אכן החֻמֵץ הוא מאכל מסוכן ופוגעני כל כך, מדוע ששים אנו במוצאי חג הפסח לשוב ולאכול ממנו עד הפסח הבא (בשנה הבאה)? האם השתנה דבר מה במרכיביו או במתכונת אפייטו, מאז ביערנו אותו בערב הפסח?!

יש מקום לכאורה, לבדוק מחדש את הרגלי האכילה שלנו, ולענות על השאלה: מה עדיף לאכול ברוב ימות השנה, האם חֻמֵץ, כפי שאנו נוהגים, או שמא נכון לעבור למִצָּה? ערכו הרוחני של מי מהשניים גבוה יותר? היום, כשאנו מביטים מבעד לעדשותיו של חודש ניסן, התשובה הנראית לנו נכונה ממבט ראשון, היא שבוודאי המצה עדיפה. ולראיה, עובדה היא, שבחג הגאולה אנו מצויים לאכול מִצָּה. המִצָּה זכתה בפי חז"ל לכינוי חיבה כמו "מיכלא דמהימנותא" – מאכל האמונה, וגם "מיכלא דאסותא" – מאכל הרפואה, בעוד שלגבי החֻמֵץ, לא די בכך שאסור לנו לאכול אותו, אלא עלינו גם לבערו.

האם החמץ הוא כה מגונה, חלילה? הרי לגבי קורבן תּוֹדֵה קובעת התורה "עַל חֶלֶת לֶחֶם חֻמֵץ יִקְרִיב קֶרְבָּנוּ עַל זֶבַח תּוֹדֹת שְׁלָמֵינוּ", וללא חמץ, לא ניתן להקריב את קורבן התּוֹדֵה החשוב. נביא להלן מספר דוגמאות המצביעות על יתרונו של הלחם בכלל, על שאר המאכלים, ושל לחם החֻמֵץ בפרט, על המִצָּה. התורה נמשלה ללֶחֶם, המשמש מרכיב מזון עיקרי, כפי שמבקש הקב"ה מעם ישראל "לָכוּ לֶחֶמוּ בְּלֶחֶמֵי". כאשר מונחים בפני האדם כמה מאכלים שבכוונתו לטעום מהם, קובעת ההלכה סדר קדימות לברכה ראשונה, על פי חשיבותו של המאכל. ברכת הַפֶּת קודמת לכל שאר הברכות, מה שמורה על חשיבותה הגדולה, ומי שברך על הלֶחֶם, אף פטור מלברך על כל שאר המאכלים. הברכה שאנו מברכים לפני אכילת לֶחֶם חֻמֵץ, היא "המוציא לֶחֶם מן הארץ".

אך כאשר מדובר במִצָּה, הנאכלת שלא בפסח, יש הפוסקים שהיא אינה נחשבת כלֶחֶם, וברכתה "בורא מיני מזונות", הפחותה בחשיבותה. הברכה היחידה, בה אנו מצויים ישירות מהתורה, היא ברכת המזון, "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכַּנְתָּ תֹאכַל פֶּה לֶחֶם... וְאֶכְלֶתָ וְשִׁבְעַתָּ וּבִרְכַתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ חֹטְבָהּ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ". לדעת כל הפוסקים, די באכילה של כזית לֶחֶם חֻמֵץ (27 גרם), כדי לחייב את האוכל בברכת המזון. לעומת זאת, כאשר מדובר במִצָּה, שלא בפסח, יש פוסקים הקובעים שאין לברך על מידה כזו ברכת המזון. ובכלל, מעצם העובדה שכאשר מוזכר 'לֶחֶם' סתם, הכוונה היא לחֻמֵץ, אלא אם כן נאמר אחרת, יוצא שלֶחֶם חֻמֵץ הוא "פאר המזונות", דבר המחריף את השאלה באשר ליחס לו הוא זוכה בפסח.

כדי שנוכל להשיב, נשתדל לעלות לשורשי המילים 'חֻמֵץ' ו'מִצָּה'. שורשו של החֻמֵץ הוא ח.מ.צ. ננסה ללמוד על מאפייני החֻמֵץ משורשים "אחים" אחרים, הפותחים באותיות ח' מ'. השורש ח.מ.ד - במשמעות של לחמוד, מרמז על רצון לקחת, להיות בעלים על משהו שאין ברשותנו. השורש ח.מ.ר - במשמעות של תסיסה ההופכת את התירוש ליון, "וַיִּין חֲמֵר מִלֵּא מִסָּדָה". אחרי שקיבלנו יין, אם לא נמנע את המשכת התסיסה, נגיע לשורש ח.מ.צ - במשמעות של החמצה ("פיספוס" בעגה). היין הופך להיות "חֻמֵץ יָיִן", בעל טעם חמוץ. אם נחפש במקרא אחר שימוש בשורש ח.מ.ץ, נגלה שיש לו גם משמעות של גזל ולקיחה בכוח משל אחרים, כפי שמבקש דוד המלך, "אֶלְקֵי פִלְטָנִי מִיַּד רָשָׁע מִכַּף מַעְגַל וְחוּמֵץ". משמעות זו בולטת גם בשורש-האח ח.מ.ס במשמעות של גזל.

ומה ללחם, אף שהוא חֻמֵץ, ולכל המשמעויות שהבאנו מהשורשים הקרובים? מהו חֻמֵץ, ומדוע זכה הלחם למעמד כה גבוה? לחם הוא מאפה הנעשה מקמח של אחד, או יותר, מ"חמשת מיני דגן" בלבד: חיטה, שעורה, כוסמת (הקרויה כיום כוסמין), שיפון ושיבולת שועל. מה מייחד דגנים אלה מדגנים אחרים, כמו אורז ותירס למשל? על דרך פנימיות, "חמשת מיני דגן" הנ"ל מאופיינים בכך שהקמח שלהם הוא בעל כושר ספיחה גדול מאוד, לעומת זה של האחרים, תכונה המכונה גם "רצון לקבל". הוא מסוגל לספוח אליו כמות גדולה יחסית של מים, כאשר לשים אותו. אחרי שהבצק נילוש ומונח בצד, תחיל תהליך איטי של תסיסה, במהלכו הבצק סופח אליו חום ואויר, שבאמצעותם הוא תופח. זהו תהליך החמוץ, ששמו הולם גם את הריח החמצמץ שהבצק מקבל.

ומה עם המצה משרש **מ.צ.ה**? שורש זה כמו מייצג את הצד ההפוך. במקום לספוח חומרים נוספים ולתפוח, השורש **מ.צ.ה** עניינו **צמצמום** וריכוז, ומשמעותו **מיצוי**, הוצאה של **המיץ** או **התמצית** כמו בשורש **מ.צ.ק**. מה מונע את **החמצה** של **המצָה**, אם היא מורכבת מאותם החומרים המרכיבים את **המיץ**? אם נעמת את שתי המילים '**המיץ**' ו'**המצָה**'. נגלה כי בכל אחת מהן מופיע צמד האותיות 'מצ', ח-מצ ו-מצ-ה. המילה **המיץ** פותחת באותיות **חמ** במשמעות של **חום**, המשפיע על תהליך **החמוץ** ומזרז אותו. מקובל גם ללוש את הבצק במים פושרים למטרה זו. מה שאין כן ב**מצָה**, בה האות ח' נשמטה, ועימה הקידומת **חם**. בתהליך הכנתה של המצה, חייבים להשתמש במים צוננים דווקא ("מים שלנו") כדי לצנן את תהליך **החמוץ**. אמצעי אחר למניעת **החמוץ** הוא הזריזות, ההשתדלות שלא **להחמיץ** (לפספס) את המועד הנכון לאפייה ע"י קיצור, ככל שניתן, של משך הזמן שבין הלישה לאפייה.

עם ישראל נמשל לדגן, "קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ". ליהודי יש נשמה, כלי קיבול רוחניים גדולים, ו"רצון לקבל" גדול מאוד, יחסית לעמים אחרים. תהליך החימוץ מייצג את כוח הברכה והריבוי. השורש **ב.ר.כ** כמו מרמז על מהות הברכה. כל אחת מאותיות השורש **ב.ר.כ** היא בעצם כפולה של קודמתה (**ב=א+א**, **ר=ק+ק**, **כ=י+י**). הברכה היא כושר הריבוי וההכפלה של הקיים. ברוחני מדובר בכושר הלימוד וההבנה ובמיוחד ביכולת לחדש הבנות, לגלות צדדים ייחודיים, להמציא ולהיות פורה ברעיונות וביוזמות. החמצה וההתנפחות אמורה לבוא מצד הקדושה. ה"רצון לקבל" שניתן ליהודי, לא נועד בעבורו בלבד. היהודי אמור לשמש מעין צינור, המקבל מצד אחד, אך לא כדי לשמור את מה שהוא מקבל לעצמו בלבד, אלא כדי להמשיך ולהפיץ את האור מבעד לפתח השני של הצינור, **לקבל על מנת לתת**.

ניתן להמשיל את תהליך החימוץ גם למנגנון הגדילה וההתפתחות הפיזית של האדם. המנגנון בנוי על התחלקותם של התאים והתרבותם, כדי לאפשר את הגידול הנדרש ואת החלפת התאים שמתו. כאשר הניפוח עובר סף מסוים קיים סיכון סביר שהמנגנון יתנתק מ"שורשיו" ויהפוך להיות מנגנון הפועל לצורך קיומו של המנגנון, התנפחות לשם התנפחות, ללא כל קשר לטובת הגוף ולצרכיו. המצב עלול להגיע עד כדי לגידולים סרטניים, שהתאים שבהם ממשיכים להתחלק ולהתרבות, למרות שבכך הם מצרים ומכבידים על הגוף עד כדי אובדנו חס ושלום.

ומה הפתרון לבעיה זו? התורה דורשת מאיתנו בחג הסוכות לקחת ארבעה מינים. אחד מהם הוא "ענף עץ עבות", ענף הדס "משולש", שכנגד כל עלה בענף יוצאים עוד שני עלים משני צידיו, וכך העלים מכסים ומסתירים על הענף. אך במציאות רבים מההדסים אינם משולשים, אלא הדסים "שוטים", שסטו ואיבדו עם הזמן תכונה זו והפכו להיות "זוגיים" בלבד. תיקונו של הדס שוטה, נעשה ע"י שריפתו של הגזע על הענפים היוצאים ממנו, כדי להחזיר לתחייה את המנגנון המקורי השמור בשורשו (לפעמים נדרשת חזרה על התהליך), ואז שב ההדס והופך להיות "משולש".

נשוב אל החמץ, הרצוי והמבורך ברוב ימות השנה, והמייצג את הדעת שבאדם. לפי המדרש, עץ הדעת חיטה היה, והיה העץ מיתמר ופריו היה בגדר גלוסקאות (חלות ועוגות אפויות). מקובל גם שאין התינוק מדבר עד שאוכל פת (חטה=כ"ב, כמספר האותיות באלפבית, מהן נבנות כל המילים). אלא שבגין חטא עץ הדעת הפכה החיטה מעץ, לצמח חד שנתי נמוך. החטא גרם גם לליקויים בפוטנציה, שעלולים לבוא לידי ביטוי לאורך הזמן. באמצעות מנגנון החימוץ זוכה אדם לפוריות רוחנית ומשיג הבנות וחיידושים ובכך הוא מקיים את רצון הבורא יתברך, של "פרו ורבו" גם בתחום התורה. אלא שתהליך החמצה וההתנפחות עלול להוליד אצל האדם רגש של גאווה. הוא מייחס את כל ההצלחה שלו לעצמו, ובכך הוא כמו **חומץ** וגוזל את הקב"ה. כמו הבצק, הוא יושב על זרי הדפנה, **מתלהב** מעצמו, מתנפח, תופש מקום לא לו, **ומחמיץ** את ההזדמנויות לעשות שימוש נכון במה שהקב"ה מזמן לו. מנגנון **החימוץ** המשתבש והולך, פוגם עם הזמן בניקיון התוצרים, ומתחילים להופיע סיגים. לפיכך דרוש "טיפול תקופתי מונע".

פעם בשנה עלינו לפעול לניקוי ולטיהור של המנגנון. אנו חייבים לאמץ "דיאטה", באמצעותה אנו מבערים את החמץ ובמקומו אנו אוכלים **מצָה**, המייצגת את השורש, את המיצוי ללא כל תוספות שהן. הדבר ניכר באות ה' שנוספה למצה (במקום האות ח' של החמץ שנשמטה). ומסביר האר"י הקדוש שהאות ה' בנויה בעצם מצירוף של האותיות ד' ו-י' (הפוכה), דהיינו היכולת לומר "די" להתנפחות, להצטמצם ולהצטנע. להכיר בכך שאיני אלא שליח של הקב"ה, והכל מאיתו. לכן, מכונה המצה בספר הזוהר "**מיכלא דאסותא**", דהיינו מאכל הרפואה וגם בכינוי "**מיכלא דמהימנותא**" - מאכל האמונה, מכיוון שאינו מייחס כל יכולת פרטית או עצמית לגילויים ולחיידושים, אלא מייחס אותם לקב"ה בגדר "**בזאת יתהלל המתהלל השָׁפֵל יִדְעֵ אֹתִי**", שברור שהם באו מאיתו והוא זה שפקח את עינינו לראותם. ולאחר שבוע של תיקון לאחר שהמנגנון שופץ וסולקו כל הגרורות, ניתן לשוב ולעשות שימוש נכון בחמץ המפרה, מצד הקדושה ועל דרך החיוב.

דבר הסידות

כל הצרות שעברו, ושעוברות עלינו, הן "טבילה ברותחין", טבילה המעבירה כל זוהמא (הגעלה).

אחרי כן נוכל לקבל את פני האורח שלנו, משיח צדקנו.

שבת שלום ומבורך

פסח כשר ושמח

||| / |||

אם ברצונך לקבל את הגיליון ישירות, במייל או במסרון, אנא פנה אל hhananv@gmail.com או לטלפון 0525-699-691.